

J. I. proti Chorvatsku, rozsudek ze dne 8. 9. 2022 - Neúčinné vyšetřování vyhrožování smrtí oběti znásilnění a domácího násilí ze strany pachatele, jejího otce

Stěžovatel: J. I.

Žalovaný stát: Chorvatsko

Číslo stížnosti: 35898/16

Datum: 08.09.2022

Článek Úmluvy: čl. 3

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: domácí násilí, nelidské zacházení, účinné vyšetřování, zranitelné osoby

Český právní řád: čl. 7 Listiny základních práv a svobod

Významnost: 1

VÝBĚR ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA PRO JUSTIČNÍ PRAXI Č. 3/2023

J. I. proti Chorvatsku, rozsudek ze dne 8. 9. 2022

Autorský komentář

Ve věci se Soud zabýval stížností romské ženy na pochybení vnitrostátních orgánů při vyšetřování údajného vyhrožování ze strany otce, jenž byl v minulosti odsouzen za její znásilnění a za domácí násilí.

Soud opět připomněl zásadní požadavek na přihlédnutí ke zvláštnostem domácího násilí v souvisejících řízeních. Rovněž zdůraznil zvýšenou zranitelnost oběti, a to jak s přihlédnutím k jejímu pohlaví a její etnické příslušnosti, tak s ohledem na to, že byla zneužívána již v minulosti a v raném věku. Soud se proto pozastavil nad selháním policie, která chybně a v rozporu s národním právem vyhodnotila závažnost tvrzení stěžovatelky a neposkytla jí náležitou ochranu. Odpovídajícím způsobem pak Soud stěžovatelce přiznal na své poměry relativně vysoké spravedlivé zadostiučinění.

Pro poměry českého práva je dané rozhodnutí významné svým důrazem na pozitivní závazky státu ve vztahu k ochraně zvláště zranitelných obětí před jejich sekundární viktimizací ze strany pachatelů trestné činnosti. Pochybení policie v tomto směru by bylo třeba hodnotit jako nesprávný úřední postup.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelčin otec, B. S., byl v květnu 2009 odsouzen za několikanásobné znásilnění a incest k osmi letům trestu odnětí svobody. Rovněž byl shledán vinným z domácího násilí v rámci přestupkového řízení. Stěžovatelka, příslušnice romského etnika, podstoupila psychoterapii a posléze změnila své jméno, účes a vzhled.

Otci stěžovatelky byla v průběhu výkonu trestu udělena odměna v podobě vycházek mimo věznici. Stěžovatelka se o pohybu otce na veřejnosti dozvěděla od svých příbuzných, kteří jí rovněž sdělili, že ji hledá a vyhrožuje jí smrtí, neboť má být zodpovědná za jeho uvěznění.

Následně stěžovatelka kontaktovala tísňovou linku, přičemž tvrdila, že má strach pohybovat se po městě, neboť B. S. měl údajně utéct z věznice a prostřednictvím příbuzných jí vyhrožovat. Policejní orgán bezprostředně kontaktoval věznici, která uvedla, že B. S. neutekl, ale bylo mu povoleno dočasně opustit věznici a vrátil se téhož dne. Současně v dané souvislosti nebyly hlášeny žádné mimořádné události. Stěžovatelka byla o těchto skutečnostech informována. Rovněž jí bylo řečeno, ať se obrátí na nejbližší policejní stanici v případě, že by se jí otec pokusil osobně kontaktovat. Stěžovatelka též tvrdila, že se ptala policie, zda musí vyhrůžky nahlásit. Mělo jí však být řečeno, že to nemá smysl, neboť se ve skutečnosti nic nestalo.

Následně se stěžovatelka přestěhovala do jiné části města a přestala docházet do centra sociální péče se sídlem v místě, kde se B. S. zdržoval. Později zahlédla otce na autobusovém nádraží, načež utekla do blízké pekárny a opět kontaktovala policii. Uvedla, že se bojí vyjít z místa, ve kterém se nacházela. Policisté si pak promluvili s B. S., který tvrdil, že ji neviděl, nevyhrožoval jí a že si to vymyslela, aby mu znemožnila vycházky. Policisté obě osoby vyprovodili a zajistili, aby mezi nimi nedošlo ke kontaktu. Podle tvrzení stěžovatelky byl přístup policie k ní jako k osobě romského původu odmítavý.

Stěžovatelka záhy podala stížnost vůči povolení B. S. k opuštění věznice. Vězeňská služba odpověděla, že B. S. nebyl v průběhu pohybu mimo věznici podezřelý z žádného trestného činu a nemá informaci o tom, že na něj stěžovatelka podala trestní oznámení. Povolení k vycházkám však bylo B. S. nakonec pozastaveno. Stěžovatelka se obrátila též na policejní inspekci ministerstva vnitra a požádala o postoupení své stížnosti státnímu zastupitelství. Podle interního šetření policie nedošlo v práci policie k žádnému pochybení. Stěžovatelka taktéž podala ústavní stížnost, nebyla však úspěšná, neboť podle Ústavního soudu rozhodnutí o interním šetření policie není rozhodnutím, které by podléhalo ústavnímu přezkumu. B. S. byl později podmíněně propuštěn, vyhoštěn a k bližší neurčenému datu zemřel mimo území Chorvatska.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

NAMÍTANÉ PORUŠENÍ ČL. 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že ji vnitrostátní orgány neochránily před zastrašováním a opakovanou viktimizací a že účinně nereagovaly na vyhrožování jejím usmrcením (...) ze strany B. S. Odvolávala se na čl. 3 a 8 Úmluvy.

Vzhledem k tomu, že Soud určuje právní kvalifikaci skutku (viz rozsudek velkého senátu ze dne 20. 3. 2018, Radomilja a další proti Chorvatsku, č. 37685/10 a 22768/12, bod 114), je toho názoru, že stěžovatelkou namítaná porušení by měla být posouzena podle čl. 3 Úmluvy, který zní následovně:

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

K věci samé

(...)

(a) Obecné zásady

Soud již dříve rozhodl, že vnitrostátní orgány mají pozitivní závazky – v některých případech podle čl. 2 nebo 3 Úmluvy a v jiných případech podle čl. 8 samostatně nebo ve spojení s čl. 3 – (a) vytvářet a v praxi uplatňovat přiměřený právní rámec poskytující ochranu před násilím ze strany soukromých osob; (b) přijmout přiměřená opatření k odvrácení skutečného a bezprostředního rizika opakovaného násilí, o kterém orgány věděly nebo měly vědět a (c) vést účinné vyšetřování násilných činů [viz rozsudek velkého senátu ze dne 2. 2. 2021, X. a další proti Bulharsku, č. 22457/16, bod 178; rozsudek velkého senátu ze dne 15. 6. 2021, Kurt proti Rakousku, č. 62903/15, bod 164 a rozsudek ze dne 14. 9. 2021, Volodina proti Rusku (č. 2), č. 40419/19, bod 49 a tam citovaná judikatura].

Soud připomíná, že povinnost vést účinné vyšetřování všech případů domácího násilí je základním prvkem povinností státu plynoucích z čl. 3 Úmluvy (rozsudek ze dne 14. 12. 2021, Tunikova a další proti Rusku, č. 55974/16 a 3 další, bod 114). Aby bylo takové vyšetřování účinné, musí být včasné a důkladné; tyto požadavky se vztahují na řízení jako celek, včetně fáze soudního řízení (viz rozsudek ze dne 15. 1. 2015, M. A. proti Slovinsku, č. 3400/07, bod 48 a rozsudek ze dne 13. 6. 2017, Kosteckas proti Litvě, č. 960/13, bod 41). Vnitrostátní orgány musí podniknout veškeré přiměřené kroky k zajištění důkazů týkajících se předmětného incidentu, včetně forenzních důkazů. Při řešení případů domácího násilí je třeba postupovat se zvláštní pečlivostí a v průběhu vnitrostátního řízení musí být zohledněna jeho specifická povaha. Povinnost státu provést vyšetřování nebude splněna, pokud je ochrana poskytovaná vnitrostátním právem pouze teoretická. Uvedená ochrana musí především účinně fungovat i v praxi, a to vyžaduje rychlé vyšetření případu bez zbytečných průtahů (viz rozsudek ze dne 9. 6. 2009, Opuz proti Turecku, č. 33401/02, body 145–151 a 168; rozsudek ze dne 28. 1. 2014, T. M. a C. M. proti Moldavské republice, č. 26608/11, bod 46; rozsudek ze dne 2. 3. 2017, Talpis proti Itálii, č. 41237/14, body 106 a 129). Zásada účinnosti vyžaduje, aby vnitrostátní soudní orgány v žádném případě nenechaly bez trestu způsobené fyzické nebo psychické utrpení. Uvedené je zásadní pro udržení důvěry veřejnosti v právní stát a pro jeho podporu, jakož i pro zamezení jakémukoli dojmu, že vnitrostátní orgány násilné trestné činy tolerují nebo se na nich podílí (viz rozsudek ze dne 17. 10. 2006, Okkali proti Turecku, č. 52067/99, bod 65).

(b) Použití obecných zásad na projednávanou věc

Zda byla stěžovatelka vystavena zacházení v rozporu s čl. 3

Má-li špatné zacházení spadat do působnosti čl. 3, musí dosáhnout minimální úrovně závažnosti. Posouzení, zda bylo tohoto minima dosaženo, závisí na mnoha faktorech, včetně povahy a kontextu dotčeného zacházení, jeho trvání a jeho fyzických a duševních následků, jakož i na pohlaví oběti a vztahu mezi obětí a původcem zacházení. I v případě, že nedojde ke skutečnému ublížení na zdraví nebo k intenzivnímu fyzickému či duševnímu utrpení, může být zacházení charakterizováno jako ponižující a spadat pod zákaz stanovený v čl. 3, pokud ponižuje nebo pokořuje jednotlivce, vyjadřuje nedostatek úcty k jeho lidské důstojnosti či ji snižuje nebo vyvolává pocity strachu, úzkosti či méněcennosti a je schopné zlomit morální a fyzickou odolnost jednotlivce. Rovněž je třeba zdůraznit, že i když není oběť ponižována v očích ostatních, může postačovat, že se cítí být poníženu ve svých vlastních (viz rozsudek velkého senátu ze dne 28. 9. 2015, Bouyid proti Belgii, č. 23380/09, body 86–87).

Soud úvodem poznamenal, že stěžovatelka v projednávané věci je vysoce traumatizovaná mladá žena romského původu, která se ve velmi raném věku stala obětí hrůzného sexuálního zneužívání ze strany blízkého člena rodiny. Po odsouzení B. S. si změnila jméno, účes a bydliště, podstoupila rozsáhlou terapii a začala vést nový život.

Stížnosti, které stěžovatelka předkládá Soudu, se týkají údajného selhání úřadů, jež ji neochránily před zastrašováním a opakovanou viktimizací ze strany B. S. v návaznosti na jeho údajné výhrůžky smrtí (viz bod 48 výše), a neschopnosti tyto údajné hrozby účinně vyšetřit.

Soud již uznal, že vyhrožování je formou psychického násilí a že zranitelná oběť může pociťovat strach bez ohledu na objektivní povahu takového zastrašujícího jednání (viz rozsudek ze dne 9. 7. 2019, Volodina proti Rusku, č. 41261/17, bod 98; Tunikova a další proti Rusku, cit. výše, bod 119). Výbor OSN pro odstranění diskriminace žen rovněž uvedl, že k tomu, aby bylo rodově podmíněné násilí za takové považováno, nemusí zahrnovat „přímé a bezprostřední ohrožení života nebo zdraví oběti“ (viz Volodina proti Rusku, cit. výše, bod 56). V projednávané věci stěžovatelka tvrdila, že se obávala dalšího zneužívání a msty ze strany B. S. v návaznosti na výhrůžky usmrcením, které jí byly nepřímo sděleny (...).

Vzhledem k jejímu předchozímu fyzickému utrpení a nadměrnému psychickému traumatu Soud nepochybuje o tom, že strach stěžovatelky byl skutečný a intenzivní (...). Ve spojení s úzkostí a pocity bezmoci, které stěžovatelka za těchto okolností prožívala, představuje podle názoru Soudu výše uvedené nelidské zacházení ve smyslu čl. 3 Úmluvy (srov. rozsudek ze dne 16. 7. 2013, Mudric proti Moldavské republice, č. 74839/10, bod 45; rozsudek ze dne 28. 5. 2013, Eremia proti Moldavské republice, č. 3564/11, bod 54 a Volodina proti Rusku, cit. výše, bod 75).

Zda vnitrostátní orgány splnily své povinnost podle čl. 3

Soud je v tomto případě vyzván, aby přezkoumal přiměřenost ochrany fyzické a psychické integrity stěžovatelky v návaznosti na údajné nebezpečné vyhrožování ze strany B. S. v průběhu jeho pohybu mimo věznici.

V dané souvislosti Soud poznamenává, že stěžovatelka se třikrát obrátila na policii a informovala ji o nebezpečném vyhrožování ze strany B. S. Vzhledem k okolnostem dané věci a s přihlédnutím k tomu, že zákaz špatného zacházení podle čl. 3 Úmluvy se vztahuje na všechny formy domácího násilí, včetně vyhrožování smrtí, a že každý takový čin zakládá povinnost provést vyšetřování, vyvstal úřadům závazek prošetřit tvrzení o vyhrožování usmrcením stěžovatelky (viz Volodina proti Rusku, cit. výše, bod 98 a Tunikova a další proti Rusku, cit. výše, bod 119). V žádném z těchto případů však policie nezahájila řádné trestní vyšetřování, navzdory její povinnosti tak učinit plynoucí z vnitrostátního práva (...).

Dne 11. 8. 2015 stěžovatelka poprvé zavolala na tísňovou linku a uvedla, že má strach, jelikož si myslí, že B. S. utekl z vězení a prostřednictvím některých příbuzných jí vyhrožuje. Byla ubezpečena, že B. S. neuprchnul, a bylo jí řečeno, že se nic nedá dělat, dokud se neobjeví u jejích dveří (...). Z materiálů obsažených ve spisu Soud nemůže dospět k závěru, zda stěžovatelka během tohoto rozhovoru jasně uvedla, že jí B. S. vyhrožoval usmrcením.

Podruhé se policejní orgán o situaci dozvěděl dne 3. 9. 2015, kdy na základě telefonátu stěžovatelky zasahoval na autobusovém nádraží. Dva policisté mužského pohlaví po příjezdu na místo našli stěžovatelku, mladou romskou ženu, mimořádně rozrušenou, třesoucí se a plačící (...). Dozvěděli se také, že se stala obětí (...) sexuálních trestných činů ze strany blízkého rodinného příslušníka. Při této příležitosti, jak je jasně zaznamenáno v policejním protokolu o zásahu sepsaném dne 13. 10. 2015, stěžovatelka policistům sdělila, že jí B. S. prostřednictvím jejích příbuzných vyhrožoval zabitím (...).

Soud podotýká, že podle chorvatského práva není pro trestní oznámení vyžadována žádná zvláštní forma. Může být podáno ústně nebo písemně (...). Podle příslušných právních předpisů je policie povinna provést trestní šetření vždy, když se dozví o podezření, že mohl být spáchán trestný čin, pro

který se trestní stíhání vede z moci úřední (...). Jelikož nebezpečné vyhrožování ze strany rodinného příslušníka je trestným činem, který se stíhá z moci úřední (...), měla policie nejpozději v tomto okamžiku začít prošetřovat tvrzení stěžovatelky a v neposlední řadě vyslechnout příbuzné, které stěžovatelka označila.

Policie měla dále informovat příslušné státní zastupitelství o výsledcích svého trestního šetření v dané věci [viz (...) rozsudek ze dne 24. 7. 2014, Remetin proti Chorvatsku (č. 2), č. 7446/12, body 105 a 115]. I kdyby vnitrostátní orgány nakonec dospěly k závěru, že tvrzení stěžovatelky se týkala trestného činu stíhatelného soukromoprávní cestou, nebo že namítané skutky nenaplněly znaky trestného činu, měla ji o tom policie řádně informovat (...), což však nikdy neučinila.

Konečně se stěžovatelka napotřetí obrátila na policejní orgán prostřednictvím dopisu, který sepsal její právník a v němž si stěžovala na to, že policie nereagovala na její obavy, a žádala, aby přijala odpovídající opatření na ochranu její fyzické integrity. Stěžovatelka i zde výslovně požádala, aby byla její stížnost na údajné nebezpečné vyhrožování ze strany B. S. postoupena příslušnému státnímu zastupitelství (...). Nicméně k uvedenému nikdy nedošlo a místo toho byl její dopis vnímán jako pouhá stížnost na práci policie, což vyústilo ve vnitřní šetření na Ministerstvu vnitra. Ani v tomto momentě nebyly shledány dostatečné důvody pro zahájení trestního šetření s cílem zjistit, zda její tvrzení o vyhrožování jejím usmrcením byla opodstatněná.

Stěžovatelka (...) tvrdila, že výše uvedené odmítavé chování policistů bylo zapříčiněno jejím romským etnickým původem. Předložené okolnosti ani žádné relevantní důkazy, jako například statistické údaje, však tvrzení o diskriminaci z důvodu romského původu stěžovatelky neprokazují. Soud nicméně konstatuje, že výše uvedené selhání policie, která nevnímala závažnost tvrzení stěžovatelky, bylo nejen hrubým porušením vnitrostátního práva (viz bod 93 výše), ale muselo stěžovatelku také vystavit neustálému strachu a způsobit, že po značnou dobu žila v nejistotě. V případě, jako je tento, kdy si orgány byly dobře vědomy zvláštní zranitelnosti stěžovatelky z důvodu jejího pohlaví, etnického původu a traumat z minulosti, se Soud domnívá, že měly na její trestní oznámení reagovat rychle a účinně, aby ji ochránily před naplněním této hrozby, jakož i před zastrásováním, odvetou a opakovanou viktimizací (...).

Lze shrnout, že ačkoli je pravda, že B. S. bylo povoleno opustit věznici pozastaveno a že byl vyhoštěn z Chorvatska ihned po propuštění z vězení, Soud nemůže přehlédnout skutečnost, že před vyrozuměním vlády o předmětné stížnosti policie nikdy nezahájila ani trestní šetření, natož řádné vyšetřování stěžovatelčiných tvrzení o nebezpečném vyhrožování, což je trestný čin stíhaný z moci úřední podle vnitrostátního práva (viz ... bod 94 výše).

Navíc se podle názoru Soudu vnitrostátní orgány nikdy vážně nepokusily o komplexní posouzení případu stěžovatelky jako celku s přihlédnutím k domácímu násilí, kterému byla v minulosti vystavena, což je v případech tohoto typu vyžadováno (srov. Tunikova a další proti Rusku, cit. výše, bod 116).

Výše uvedené úvahy jsou dostatečné k tomu, aby Soud dospěl k závěru, že chorvatské orgány účinně nevyšetřily tvrzení zvláště zranitelné oběti znásilnění o vyhrožování jejím usmrcením, čímž porušily čl. 3 Úmluvy.

S ohledem na skutkové okolnosti věci, vyjádření stran a výše uvedené závěry (viz bod 100) Soud konstatuje, že posoudil hlavní právní otázku vznesenou v této stížnosti. Považuje tedy zbývající stížnost stěžovatelky podle čl. 3 týkající se dalšího selhání orgánů při ochraně stěžovatelky před opakovanou viktimizací a zastrásováním za přijatelnou, není však potřeba o ni vydávat samostatné rozhodnutí [viz rozsudek velkého senátu ze dne 17. 7. 2014, Centre for Legal Resources (jménem Valentina Câmpeana) proti Rumunsku, č. 47848/08, bod 156].

NAMÍTANÉ PORUŠENÍ ČL. 14 ÚMLUVY

Stěžovatelka rovněž namítala odmítavý postoj vnitrostátních orgánů k jejím tvrzením o vyhrožování ze strany B. S., který měly vnitrostátní orgány zaujmout v důsledku jejího romského původu, což je v rozporu s čl. 14 Úmluvy, jenž zní následovně:

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

(...)

Posouzení Soudu

(...)

K věci samé

Soud poznamenává, že při posuzování stížností stěžovatelky podle čl. 3 Úmluvy již vzal v úvahu zvláštní zranitelnost stěžovatelky jako romské ženy a oběti závažných sexuálních trestných činů (viz body 86, 93 a 97 výše). S ohledem na uvedené tudíž v tomto případě nevyvstává žádná samostatná otázka podle čl. 14 Úmluvy (srov. rozsudek ze dne 17. 12. 2020, Mile Novaković proti Chorvatsku, č. 73544/14, body 75-76).

(...)

VÝROK

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

prohlašuje stížnost jednomyslně za přijatelnou;

rozhoduje šesti hlasy proti jednomu, že došlo k porušení čl. 3 Úmluvy v souvislosti s neprovedením účinného vyšetřování;

rozhoduje šesti hlasy proti jednomu, že není potřeba zkoumat stížnost podle čl. 3 Úmluvy, pokud jde o další namítané pochybení státu při ochraně stěžovatelky před zastrašováním a opakovanou viktimizací;

rozhoduje jednomyslně, že nevyvstává žádná samostatná otázka podle čl. 14 ve spojení s čl. 3 a 8 Úmluvy;

rozhoduje šesti hlasy proti jednomu, že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovatelce do tří měsíců ode dne, kdy rozsudek nabude právní moci v souladu s čl. 44 odst. 2 Úmluvy následující částky (...):

(i) 12 000 EUR (dvanáct tisíc euro) jako spravedlivé zadostučinění (...)

(ii) 4 500 EUR (čtyři tisíce pět set euro) jako náhradu nákladů řízení (...)

(...)

(Zpracovali JUDr. Pavel Simon a Mgr. Lívía Ivánková)